

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 17 september 2023

De eentonigheid van terreur?

Kees Kok

1

Voor velen van mijn generatie, dus ook voor velen van u, was de staatsgreep van Augusto Pinochet tegen de wettige regering van Salvador Allende in Chili, op 11 september 1973, iconisch, minstens even iconisch als dat andere *nine eleven*. Die coup stond voor het grote kwaad in deze wereld: een zege van de moordzuchtige Baäl, een overwinning van de neoliberale Mammon.

Voor Huub Oosterhuis was het een ingrijpende gebeurtenis die hem nooit meer losliet, en waarop hij telkens weer terugkwam. De protestsong *Vergeet niet dat woord van oudsher* dankt zijn bestaan eraan. Hij noemde het de 'Nieuwe Internationale'. Huub Oosterhuis was jarenlang voorzitter van de Chili-beweging Nederland, die de vluchtelingenopvang organiseerde en demonstraties hield tegen de, met hulp van de Verenigde Staten en zijn CIA, in het zadel geholpen legerleider en dictator.

Waarom was en bleef die staatsgreep zo iconisch? Daarvóór en sindsdien zijn er immers talloze staatsgrepen geweest, en van de dictators die daarbij aan de macht kwamen kan je een ellenlange litanie maken, langer dan de oude katholieke litanie van alle heiligen. Ja, de geschiedenis van de terreur is even oud als de mensheid. Zie Kaïn en Abel.

Ook vandaag zijn talloze landen in deze wereld in de greep van terreur of, met beelden uit het hierna volgende lied: 'Een land in onweer verward'; steden 'een stad verdwaald in zijn stegen'; angstig afwachterende mensen en in hun slaap huilende kinderen. En geen huis dat niet weeklaagt om zijn dode. Zo is het vandaag in Oekraïne, in Darfur...

Dat dit lied in deze dagen ook opgaat voor Marokko en Libië, maakt het nog schrijnender. Het eindigt bijna te mooi. Want in al die landen is nog lang geen sprake van 'een waas van ander weer'.

2

Koos Koster was journalist bij de IKON, de toen nog zeer geëngageerde Interkerkelijke Omroep Nederland - onderdeel van de veel gesmade 'linkse kerk'. Hij woonde in Chili en was erbij toen Pinochet daar de macht greep en de gekozen president Salvador Allende weigerde zich levend over te geven. Hij koos de dood voor de militairen hem met zekerheid zouden ombrengen. 130.000 tegenstanders werden gearresteerd, tienduizenden gemarteld, minstens 3000 standrechtelijk vermoord en tienduizenden verlieten het land, onder andere zo'n 2000 naar Nederland. Daar werden ze opgevangen door het Chili-comité.

Koos Koster was een van de journalisten die in Santiago werd gearresteerd en opgesloten in het voetbalstadion, waar werd vermoord en gemarteld. Na dagen van intimidatie en doodsangst werd hij vrijgelaten. Hij schreef er een boekje over: *Volk zonder geweren* (1974).

'Ik wandelde het stadion uit. Op die prachtige namiddag. Ik vergeet nooit de zingende vogels, het groen aan de bomen en de blauwe hemel. Mensen stormden op mij af. Een vrouw vroeg me hoe het met Monica ging. 2 meisjes keken me droevig aan en informeerden waar hun vrienden van de technische universiteit waren, (...) Ik was de dans ontsprongen en waande me in een schijnwereld. Mijn aantekeningen uit het stadion had ik in mijn onderbroek naar buiten gesmokkeld. (...) Onooglijke papiertjes vol met krabbeltjes over doden, gewonden, martelingen, met namen van mensen en van dagen. Bijna onleesbaar, zo klein geschreven. Een paar dagen voor mijn vrijlating was mijn opschriftboekje afgepakt door een woedende officier. (...) Wie in de onderaardse gangen en

kleedkamers van het nationaal stadion in Santiago in Chili gezeten heeft, vergeet zijn leven lang niet wat hij daar gezien en meegemaakt heeft.’ Op een van die onooglijke papiertjes stond:

*Wij staan in de rij / elkaar te monsteren / op betrouwbaarheid /
plotseling wordt iemand meegenomen / niemand protesteert.
Een vreemde stilte ligt tussen ons / iemand mompelt:/ asesinos!*

Koos Koster werd in 1982, samen met drie IKON-collega’s alsnog vermoord, in El Salvador, door een ander terreurbewind.

3

In de Volkskrant van afgelopen maandag schreef Joost de Vries: ‘De brute staatscontrole onder Pinochet ging gepaard met ongekende economische vrijheid. De dictator gaf vrij baan aan een groep jonge economen die waren opgeleid door de liberale econoom Milton Friedman. Deze ‘Chicago Boys’ veranderden Chili in een neoliberaal experiment met ingrediënten als deregulering, privatisering en vrije markt. Chili werd een van de welvarendste en meest ongelijke landen van Zuid-Amerika.’ De Vries vertelt dat de gapende kloof tussen arm en rijk in Chili vijftig jaar later nog altijd zó groot is, en de welvarende minderheid zó machtig, dat ook de huidige linkse president daar weinig aan kan veranderen. Zijn nieuwe, rechtvaardiger grondwet is weggestemd. En nu schrijven overwegend (extreem-)rechtse politici een nieuwe. ‘44% van de bevolking ziet een nieuwe staatsgreep ‘onder bepaalde omstandigheden’ als geoorloofd.’

4

Terreur is het eentonige refrein van alle dictaturen, ook van veel schijnbaar democratisch gekozen dictators. In een onheilspellend gedicht uit 1972, getiteld ‘Terreur’, beschrijft Lucebert terreur als een ‘eindeloze lege witte weg’. Alle zichtbare sporen van geweld zijn uitgewist. Er is ‘niets dat opvalt’, maar ‘achter de heuvels worden deserteurs neergeknald’, en ‘de lijken bevinden zich tussen de witte stenen / merkwaardig goed verborgen.’ De ‘stormen van geweld’ gaan ‘soms vermomd als gesloten auto’s / langzaam over de lege witte weg’. ‘maar,’ zo eindigt het gedicht: ‘dan is het ook zeker dat zij verdwijnen / plotseling in de heldere bloedvlek pal op de einder.’

Hoe moeilijk is het, hoe onmogelijk lijkt het de aandacht te richten op het vele wat op die hele lange lege witte weg van de terreur met die bloedvlek aan de horizon gebeurt. Die almaar groeiende lijst van staatsgrepen, dictatoriale regimes, oorlogen, genocides, terreur, moord, en de georganiseerde criminaliteit van de internationale firma ‘Ploert en Schender’. Hoe moeilijk is het om niet cynisch te worden, wanhopig. Zoveel vergeefs vergoten bloed dat roept en maar roept uit de aarde. Hoe kunnen we bij dat alles onze aandacht houden, waakzaam blijven, ‘woke’? We willen er wel tegen tekeer gaan, maar hoe dan? schreeuwen, demonstreren? Of moeten we alleen maar proberen zo lief mogelijk voor elkaar te zijn? Natuurlijk, dat ook, dat zeker, maar toch... je zou ze, die moordenaars!

5

In zijn vrije, maar getrouwe vertaling van de Psalmen heeft Huub Oosterhuis een van hoofdthema’s ervan blootgelegd. Heel veel Psalmen gaan in alle toonaarden tekeer tegen de eentonige terreur. De zanger, de ik van de Psalmen, wordt telkens weer bedreigd, geschopt, geslagen, gevangen, vermoord. Dat blijft in het kerklatin doorgaans onder de oppervlakte, zoals ook in de meeste andere Psalmvertalingen, en in de getijden, waarin ze eeuw na eeuw, ogenschijnlijk emotieloos, als mantra’s dagelijks door monniken en nonnen worden gezongen.

Op een van zijn vodjes papier krabbelde Koos Koster:

*ze kwamen me halen / op de avond van de 20e september / ik voelde opluchting
en dacht aan de joden / wachtend aan tafel in hun huizen / op de onbekende nacht.
voorwaar, de god israels / slaapt en sluimert*

Kunnen wij met Psalm 121 nog wel zingen: 'Hij zal niet slapen, niet sluimeren, Israëls behoeder.'? Huub heeft van Israëls behoeder nog 'aller zielen hoeder' gemaakt. Maar voortdurend klinkt in de Psalmen de vraag: waar was en is die wakkere zielenhoeder bij alle terreur, oorlog, moord en rampen, in de grote godverlatenheid van alle slachtoffers, vandaag, elke dag duizenden, in loopgraven en oorlogsgebieden. Slaapt hij?

6

Psalm 96 is een nogal juichend lied dat alle naties oproept nieuwe liederen te zingen en daarmee de grote god en koning te eren en te prijzen. Maar Huub stelt een vraag bij die euforie:

*Zingen, heel de aarde,
een nieuw lied?*

*Schreeuwen, vloeken,
het oude lied van de oorlog
martelen, hakken, onthoofden:
de schreeuw van de kleinste god.
Machteloos strompelt hij
tussen de lijken van de namelozen
weeklagend.*

'Martelen, hakken, onthoofden. Dat is het eentonige lied van de terreur. De 'kleinste god' – klein afstekend tegen de machtige Baäls en Mammons van deze wereld – weeklaagt, even machteloos als alle dwaze moeders van deze wereld om de verdwenen kinderen die niet meer zijn, want al die dochters en zonen zijn ook zijn kinderen, zoals die ene van toen.

7

Terreur is overal, in ons en om ons heen, zoekende wie hij kan verslinden. Ook in ons aangeharkte landje, waar oppervlakkig gezien niets aan de hand lijkt, maar waar de kloof tussen arm en rijk steeds dieper wordt, de verwaarlozing van zorg en verzorging steeds zorgwekkender, terwijl tegelijkertijd alle restaurants en terrassen voortdurend vrolijk overvol zitten, en vakanties, ook naar de rampgebieden, geen uitstel dulden. Zullen de komende verkiezingen daar verandering in gaan brengen? De Abel Herzberglezing van Frans Timmermans, hier vorige week, bood daarvoor wel enige 'lichtwoorden' in onze politieke woestijn. Laat ons hopen.

Paulus roept zijn ekklesia op om kinderen van het licht te zijn en van de dag. Niet slapen, maar nuchter en waakzaam zijn, zich niet laten overvallen door nacht en duisternis. Nuchter en waakzaam, niet onverschillig zijn. Altijd beter willen weten, op de hoogte blijven, bewust in de wereld staan. Want pas als je beter weet, kan je hopen tegen beter weten in. Daar is de Ekklesia voor: opdat wij, midden in deze wereld vol terreur, 'levend of dood / worden veranderd in vrede'.